

8 Eze'eg ikàg 'ym ma'e wanehe nezekaiw pà nehe. Ezekaiw ipytywà pyr 'ym wanehe nehe no. 9 Eze'eg wanekuzaromo nehe, wanehe nezekaiw pà nehe. Nezewe mehe eiko tuwihaw ikatu ma'e romo nehe. Ezekaiw hemetarer 'ym ma'e wanehe nehe. Ezekaiw ma'e hereko 'ymar ima'uhez ma'e wanehe nehe.

Temireko ikatu ma'e

10 Zawaiw katu tuwe temireko ikatu ma'e hexakaw. Ikatu wera'u ita hekuzar katu ma'e wi.

11 Imen uzeruzar hehe a'e. Nezewe mehe nuiko pixik kwaw hemetarer 'ym ma'e romo nehe.

12 U'ar nànnàn xo ikatu ma'e zo uzapo iko. Nuzapo pixik kwaw ikatu 'ym ma'e.

13 Uma'ereko iko tuweharupi. Upuwàn àràpuhàràn hawer kamir romo iapo pà. Upuwàn amanezuràn irin her ma'e wopoz romo iapo pà no.

14 Werur temi'u muite wi wàpuz me. Nuzawy kwaw kanuhu ma'e tetea'u herur har.

15 Upu'am ume'e pà izi'itahy wànàm wanemi'u ràm iapo pà, ma'e iapo kar pà uma'ereko ma'e wanupe.

16 Omono'og wemetarer. Na'e ume'eg kar ywy pehegwer oho. Uzutym ma'ywa uwà her ma'e i'yw a'e pe.

17 Uma'ereko katu tuwe. Ikàg. Nupytu'u kwaw uma'ereko re.

18 Ukwaw wemiapo ikatu haw upaw rupi. Xo pyhaw zo upytu'u uma'ereko re.

19 Upuwàpuwàn àràpuhàràn hawer inemo romo. Upyahaw wopoz romo iapo pà.

20 Upytywà hemetarer 'ym ma'e wà, ima'uhez ma'e wà no.

21 Huwixàgahy mehe nuzemumikahy kwaw. Ta'e heta kamir iànàm ma'e wànàm wanupe 'y.

22 Uzapo zewànwaw. Umunehew wopoz irin iapo pyrer no. Umunehew uma'e amo pàn hekuzar katu ma'e iapo pyrer no.

23 Teko paw uze'egatu imen rehe wà. Imen wiko ikàg ma'e a'e pe har wainuromo a'e.

24 Uzapo kamir. Uzapo ku'apixi haw no. Ume'eg a'e ma'e ma'e me'eg kar har wanupe.

25 Ikàg a'e. Teko uze'egatu hehe wà. Nukyze kwaw uzeapo ma'e ràm rehe.

26 Uze'eg ma'e kwaw katu har ài. Nuze'egahy kwaw purupe. Uze'egatu wanupe.

27 Na'iranahy pixik kwaw. Uzekaiw wànàm wanehe tuweharupi.

28 Imemyr umuawate wà. Uze'egatu hehe wà. Imen uze'egatu hehe no. 29— Kuzà tetea'u wiko umen wanemireko ikatu ma'e romo wà. Nekatwera'u wanuwi upaw rupi ne, i'i imen izupe.

30 Kuzà puràg eteahy haw nuzawy kwaw purupe hemu'em ma'e. Puràg eteahy haw upaw amo 'ar mehe. Teko uze'egatu putar kuzà Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wi ukyze ma'e rehe wà nehe. 31 Emono ikatuahey ma'e hemiapo kwer paw hekuzaromo nehe. Tuwe teko paw uze'egatu hehe wà nehe. *Upaw.*

MA'E KWAW KATU HAR

Na'arewahy ma'e ukàzym a'e

1 Na'aw Ma'e Kwaw Katu Har ize'eg xe kury. Tuwihawete Tawi Zeruzarez pe har ta'yr romo hekon a'e. 2— Na'arewahy ukàzym ma'e ràm, na'arewahy ukàzym ma'e ràm, i'i Ma'e Kwaw Katu Har. Ma'e paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo ihewe. 3 Teko umumaw weko haw paw

uma'ereko pà wà. Uma'erekoahy tetea'u wà. Mâràzàwe tuwe. Uma'ereko e wà. 4 Teko uzezak kar wà. Teko umàno wà. Ywy nuzeapo kwaw amo ae ma'e romo. Upyta nezewegatete tuweharupi. 5 Kwarahy uhem. Wixe no. Uzewyr upyta haw pe. Na'e uhem wi. Wixe wi no. 6 Ywytu oho kwarahy ihemaw awyze har kutyr. A'e re oho kwarahy

heixe haw awyze har kutyr no. Uzewyzewyr. A'e re uzewyr wi oho uwen awer pe no. **7** Yrykaw uwyrkyk oho yryhu kutyr paw rupi. Nezewe rehe we natynehem kwaw yryhu. 'Y uzewyr oho yrykaw izexak kar awer pe. Uzypyrog wi uwyrkyk pà no. **8** Ma'e paw upurumukene'o. Uhua'u wakene'o haw. Teko nupuner kwaw ukene'o haw uhua'u haw imume'u haw rehe wà. Zanereha na'ikene'o kwaw ma'e hexak mehe. Nuhyk pixik kwaw zanewe. Zaneapyakwar na'ikene'o kwaw ma'e henu mehe. Nuhyk pixik kwaw zanewe. **9** Uzeapo ma'e kwer uzeapo wi putar nehe. Xiapo wi zaneremiapo kwer nehe. Naheta kwaw ipyahu ma'e ko ywy rehe. **10** Aipo heta amo ma'e ywy rehe uzeapo pixik 'ym ma'e. — Nuzeapo pixik kwaw a'e ma'e ko 'ar henune a'e, aipo zapuner izupe zane'e haw rehe. Nan. Ma'e paw uzeapo amo 'ar mehe. Zanezexak kar 'ym mehe we uzeapo ma'e paw. **11** Ni amo na'ima'enukwaw kwaw kwehe mehe uzeapo ma'e kwer rehe wà. Uzeapo putar ma'e amo 'ar mehe nehe no. Teko a'e re uzexak kar ma'e ràm na'ima'enukwaw kwaw a'e ma'e rehe wà nehe no.

***Ma'e kwaw katu har uzemu'e
ma'e tetea'u rehe***

12 Ihe Ma'e Kwaw Katu Har ihe, Izaew wanuwihawete romo aiko Zeruzarez pe ihe. **13** — Ame'e putar ma'e ko ywy rehe uzeapo ma'e nànan nehe, a'e hezeupe. — Azemu'e putar a'e ma'e nànan nehe, a'e hezeupe. Tupàn zanewe hemiapo kar zanemukene'o kar tuwe a'e.

14 Aexak ma'e ko ywy rehe uzeapo ma'e ihe. — Upaw rupi na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo hekon a'e, a'e izupe. A'e ma'e paw nuzawy kwaw ywytu ipyhykaw rehe zanezeagaw paw. **15** Ni amo nupuner kwaw iapar ma'e imuàygatu kar haw rehe wà. Ni amo nupuner kwaw ma'e ipapar haw rehe, aze naheta kwaw ipapar pyràm. **16** Nezewe aze'eg hezeupe. — Aiko awa upuner ma'e romo ihe. Akwaw katu wera'u ma'e ihe, Zeruzarez pe har wanuwihaw hereko 'ym mehe arer paw

wanuwi ihe. Akwaw ma'e kwaw katu haw ihe. Akwaw ma'e kwaw paw ihe no, a'e hezeupe. **17** A'e rupi azeagaw ma'e kwaw paw hexak pà. Azeagaw ma'e kwaw katu haw hexak pà. Azeagaw iranaiw haw hexak pà. Azeagaw ma'e kwaw 'ymaw hexak pà. Ko ma'e aexak. A'e ma'e hekar haw nuzawy kwaw ywytu ipyhykaw rehe zanezeagaw paw a'e. **18** Aze amo teko ukwaw wera'u ma'e tetea'u amo teko wanuwu, a'e teko uzemumikahy wera'u amo wanuwu no. Upuraraw wera'u ma'erahy amo wanuwu no.

2 **1** A'e rupi — Azemaraz tetea'u putar ihe nehe, a'e hezeupe. — Akwaw putar purumurywete haw paw rupi nehe no, a'e hezeupe. Aexak ko ma'e ihe. A'e ma'e paw nuzawy kwaw na'arewahy ukàzym ma'e ràm a'e no. **2** Zanepuka haw uzeapo zaneranaiw haw romo. Zanezemurywete kar haw rehe zanezeagaw haw nazanemurywete kar kwaw azeharomoete. **3** Na'e aikar hereko haw ikatu wera'u ma'e. — Azemurywete kar putar win i'u pà nehe. Azemuryw putar nehe, a'e hezeupe. Na'ipukua'u kwaw zanereko haw. A'e rupi ikatu zanezemuryw àwàm.

4 Azapo ma'e uhua'u ma'e ihe. Azapo heràpuz hezeupe ihe wà. Azapo ma'ywa tyw ihe wà no. **5** Azutym ma'e heko pe. Azutym ma'e 'yw heko pe no. Ma'e'yw paw azutym heko pe. **6** Azapo ypap iapo pyrer no. Nezewe mehe heta 'y heko pe imuàkymaw romo. **7** Ame'eg kar uma'ereko e ma'e tetea'u wà. Heta amo uma'ereko ma'e e tetea'u ime'eg kar 'ym pyrer ihewe heràpuz me uzexak kar ma'e kwer wà no. Heta tetea'u tapi'ak ihewe wà. Heta tetea'u àràpuhàràn ihewe wà no. Zeruzarez parer hereko 'ym mehe we arer wereko weimaw tetea'u wà. Hereimaw waneta haw heta tetea'u wera'u waneimaw waneta haw wi. **8** Amono'og itaxig parat tetea'u hezeupe. Amono'og itazu or tetea'u hezeupe no. Aiko ywy tetea'u rehe har wanuwihawete romo. Wanuwihaw umur kar a'e parat a'e or ihewe wà. Awa uzegar hemurywete kar pà wà. Kuzà uzegar hemurywete kar pà wà no. Areko wызàì kuzà heremimutar ihe wà.

9 Azeharomoete aiko upuner ma'e romo ihe. Amo hemetarer katu ma'e wiko Zeruzarez pe hereko 'ym mehe we wà. Heremetarer katu wera'u a'e awa wanuwi ihe. Hema'ekwaw katu haw nupaw pixik kwaw ihewi. **10** Heremimutar paw apyhyk. Aze aputar ma'e, apyhyk a'e ma'e. Aze aputar amo purumurywete kar haw, apyhyk a'e ma'e no. Hema'ereko haw hemurywete kar a'e. Apyhyk herurywete haw hema'ereko haw hekuzaromo. **11** Na'e hema'enukwaw heremiapo kwer paw rehe kury. Ama'ereko tuwe a'e ma'e iapo pà. Hema'enukwaw hema'ereko awer paw rehe no. — A'e ma'e paw na'arewahy uzeapo ukàzym ma'e ràm romo ihewe a'e. Nuzawy kwaw ma'e heityk pyrer ihewe. Upaw rupi nuzawy kwaw ywytu ipyhyk àwàm rehe zàñaw.

12 Na'e azypyrog Ma'e Kwaw Katu Har romo hereko haw rehe hema'enukwaw pà. Azypyrog iranaiw ma'e romo heko haw rehe hema'enukwaw pà no. Na'aw hema'enukwaw pawer xe kury: Aipo amo tuwihawete upuner ipyahu ma'e iapo haw rehe. Nan. Xo amo tuwihawete a'e 'ar 'ym mehe arer wanemiapo kwer zàwenugar iapo haw rehe zo upuner a'e. **13** Na'e aze'eg hepy'a pe. — Tatainy ikatu wera'u ipytunahy haw wi a'e. Nezewegatete ma'e kwaw katu haw ikatu wera'u iranaiw paw wi a'e no. **14** Ma'e kwaw katu har upuner oho àwàm hexakaw rehe wà. Iranaiw ma'e wata ipytunahy haw rehe wà. Nezewe rehe we zepe, Ma'e Kwaw Katu Har wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw iranaiw ma'e wanupe uzeapo ma'e. Akwaw wazuawygatu haw. **15** Na'e aze'eg nezewe hezeupe. — Iranaiw ma'e wanupe uzeapo ma'e uzeapo putar ihewe a'e nehe no. Māràzàwe tuwe aiko Ma'e Kwaw Katu Har romo, a'e hezeupe hezehe hepuranu pà. — Aiko e Ma'e Kwaw Katu Har romo ihe, a'e heze'eg iwazar pà hezeupe. **16** Ni amo na'ima'enukwaw kwaw Ma'e Kwaw Katu Har wanehe wà, wamàno re wà. Nezewegatete ni amo na'ima'enukwaw kwaw iranaiw ma'e wanehe wà no. Zane paw zàmàno putar nehe. Ma'e kwaw katu har umàno putar wà nehe. Iranaiw ma'e umàno

putar wà nehe no. **17** A'e rupi hereko haw uzyppyrog iro pà ihewe. Xo zemumikahy haw zo werur ihewe a'e. Ma'e paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo ihewe. Azàn e ywytu haikweromo. **18** Hema'e paw a'e, heremimono'og kwer hema'ereko awer paw a'e no, nuzawy kwaw heityk pyrer ihewe. — Aezar putar a'e ma'e paw amo tuwihawete heraikweromo ur ma'e ràm pe nehe, herekuzaromo ur ma'e ràm pe nehe, a'e hezeupe a'e ma'e uzeapo ma'e ràm ikwaw pà.

19 A'e tuwihawete wiko putar ru'u Ma'e Kwaw Katu Har romo nehe. Wiko putar ru'u iranaiw ma'e romo nehe. Mo ukwaw heko àwàm. Nezewe rehe we wiko putar hema'e hema'ereko haw heremimono'og kwer paw izar romo a'e nehe. Hema'e kwaw katu haw umur ma'e tetea'u ihewe ko ywy rehe a'e. A'e tuwihawete wiko putar a'e ma'e paw izar romo a'e nehe. Ma'e paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo ihewe. **20** Na'e azemumikahy. Māràzàwe tuwe ama'ereko tetea'u ihe. Azemumikahy a'e ma'e rehe hema'enukwaw mehe. **21** Zama'ereko katu ma'e kwaw katu haw rupi, ma'e kwaw paw inuromo no, ma'e imono'og pà. A'e re zizar a'e ma'e paw amo pe nehe. Ipyhyk àràm nuzapo pixik kwaw ma'e a'e ma'e ipyhyk pà a'e. Azeharomoete nezewe haw na'ikatu kwaw. Na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo uzeapo ihewe a'e. **22** Zama'ereko katu. Zane'ar nànan zanema'enukwaw katu zaneremiapo rehe. Māràzàwe tuwe zaiko nezewe. **23** Zaneremiapo zane'ar nànan nuerur kwaw ma'e zanewe. Xo zemumikahy haw zo werur zanewe. Xo iro haw zo werur zanewe. Nazapuner kwaw zanepytu'u haw rehe. Ni pyhaw. Upaw rupi uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo.

24 Xo 'agwer ma'e zo ikatu iapo mehe: Zamai'u nehe. Xi'u ma'ywa tykwer nehe. Zazemurywete kar zaneremetarer imono'og pyrer rehe nehe. Te agwer ma'e ur Tupàn wi wà. Akwaw izuwi wanur haw. **25** Aze mo Tupàn nuzekaiw iwer mo zanerehe, naheta iwer mo zaneremi'u ràm. Naheta iwer mo zanemurywete kar haw. **26** Tupàn umur

ma'e kwaw katu haw wemiamutar wanupe. Umur ma'e kwaw paw wemiamutar wanupe no. Umur turywete haw wemiamutar wanupe. Tupàn umuma'ereko kar ikatu 'ym ma'e wà. Omono'og kar wanemetarer wanupe no. A'e re omono kar wanemetarer wemiamutar wera'u wanupe. Upaw rupi na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo uzeapo. Nuzawy kwaw ywytu haikweromo zanezànw.

Heta 'ar ma'e uzeapo ma'e paw wanupe

- 3** ¹ Ma'e ko ywy rehe har paw uzeapo u'ar mehe wà.
Pitàitàigatu heta wa'ar wanupe.
- ² Zazexak kar zanezexak kar haw 'ar mehe. Zamàno zanemàno haw 'ar mehe no.
Xiutym ma'è'az'itymaw 'ar mehe.
Xio'ok hezuz ma'e 'i'okaw 'ar mehe no.
- ³ Puruzuka ma'e uzuka teko puruzuka haw 'ar mehe wà. Ximukatu teko wamukatu haw 'ar mehe zane wà no. Xityk tàpuz heitykaw 'ar mehe.
Xiapo tàpuz iapo haw 'ar mehe.
- ⁴ Zazemumikahy zanezemumikahy haw 'ar mehe. Zanerurywete zanerurywete haw 'ar mehe no. Zazai'o zanezai'o haw 'ar mehe. Zapynyk zanepynykaw 'ar mehe no.
- ⁵ Ximuhàz ita wamuhàz haw 'ar mehe. Ximono'og ita wamono'ogaw 'ar mehe no.
Xiàzuwàn teko waàzuwànwaw 'ar mehe. Zatyryk teko wanuwi zanetyrykaw 'ar mehe no.
- ⁶ Xikar ma'e hekar haw 'ar mehe. Xityk ma'e heitykaw 'ar mehe no. Ximono'og temetarer imono'ogaw 'ar mehe. Ximuhàmuhàz temetarer imuhàmuhàz haw 'ar mehe no.
- ⁷ Ximu'i pàn imu'i haw 'ar mehe. Ximuwywyk pàn imuwywykaw 'ar mehe no.
Zapytu'u zaneze'eg ire zanepytu'u haw 'ar mehe. Zaze'eg zaneze'egaw 'ar mehe no.

- ⁸ Xiamutar katu teko wamutar katu haw 'ar mehe zane wà.
Nazaneakatuwawahy kwaw teko wanehe zaneakatuwawahy 'ymaw 'ar mehe no.

Zaha zeàmàtry'ymawhu pe i'ar mehe. Zapytu'u amo wàmàtry'ym ire zanepytu'u haw 'ar mehe no.

⁹ Teko uma'ereko tetea'u tuweharupi wà, ma'e imono'og iputar wà nehe. Ma'e upyhyk wà. ¹⁰ Tupàn omono ma'ereko haw teko wanupe a'e. A'e rupi heta ma'e wanupe wanemiapo ràm romo. Aexak agwer ma'e paw ihe. ¹¹ Tupàn umume'u ma'e i'ar pitàitàigatu ikatu ma'e a'e, pitàitàigatu a'e. Zanepurukwaw wer uzeapo ma'e kwer rehe zane, ta'e Tupàn ipurukwaw kar wer hehe zanewe a'e xe. Zanepurukwaw wer uzeapo ma'e ràm rehe no. Nezewe rehe we Tupàn nukwaw katu kar kwaw wemiapo upaw rupi zanewe a'e. ¹² A'e rupi akwaw ko ma'e ihe. Xo pitài ma'e iapo katu haw rehe zo ikatu teko wanupe wà. Xikar zanerurywete haw nehe. Zazeagaw zanereko katu wera'u haw rehe nehe no.

¹³ Zane paw rupi zane nehe, zamai'u nehe, xi'u ma'ywa tykwer nehe, zanerurywete zaneremetarer zaneremimono'ogwer rehe nehe. Tupàn umur e agwer ma'e zanewe. ¹⁴ Akwaw Tupàn hemiapo kwer ipaw pixik 'ym àwàm ihe. Nazapuner kwaw ma'e Tupàn hemiapo kwer rehe imono we haw rehe. Nazapuner kwaw ma'e i'okaw rehe izuwi no. Na'aw amo Tupàn hemiapo xe: Umukyze kar teko uzewi a'e wà. ¹⁵ Aze amo ma'e upuner uzeapo haw rehe, uzeapo ko 'ar 'ym mehe we a'e. Tupàn umuzeapo wi kar uzeapo ma'e kwer a'e.

**Ikatu 'ym ma'e teko ywy rehe
har paw uzapo waiko wà**

¹⁶ Ko ywy rehe aexak ko ma'e ihe no: Aze hepurexak wer pureruze'egatu haw rehe amo me, aexak ikatu 'ymaw a'e pe ihe. ¹⁷ A'e rupi aze'eg nezewe hezeupe. — Tupàn umume'u putar ikatu ma'e iapo har wanehe nehe. Uzepyk putar ikatu 'ym ma'e wanehe nehe no.

Ta'e ma'e ko ywy rehe har paw upaw putar wà nehe xe. Zaneremiapo paw uzeapo a'e wà, uzeapo haw 'ar mehe a'e wà. **18** A'e rupi akwaw ko ma'e no. Tupàn wagaw teko wanereko a'e wà. Nezewe mehe teko uze'eg nezewe uzeupe wà. — Nazanekatu wera'u kwaw ma'ea'yr wanuwi zane, i'i uzeupe wà. **19** Iahykaw rehe teko wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw ma'ea'yr wanupe uzeapo ma'e. Teko umàno wà. Ma'ea'yr umàno wà no. Teko waneko haw na'ikatu wera'u kwaw ma'ea'yr waneko haw wi. Aze teko na'ipyuhem kwaw wà, umàno wà. Aze ma'ea'yr na'ipyuhem kwaw wà, umàno wà no. Paw rupi uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm. Ta'e a'e ma'e paw nuzawy kwaw ywytu ipyhykaw rehe zaneze'egaw. **20** Teko wiko putar ywy romo wà. Ma'ea'yr wiko putar ywy romo wà no. Zuawygatu waneko àwàm. Teko ur ywy wi wà. Uzewyr putar a'e pe wà nehe no. Ma'ea'yr ur ywy wi wà no. Uzewyr putar a'e pe wà nehe no. **21** — Teko hekwe uzeupir imàno re. Ma'ea'yr wezyw imàno re, i'i teko wà. Aipo upuner a'e ma'e ikwaw katu haw rehe wà. **22** A'e rupi akwaw ko ma'e. Naheta kwaw ikatu wera'u ma'e ma'ereko haw purumurywete kar haw wi. Zanema'ereko haw uzeapo zanerurywete haw hekuzaromo. Ma'e xiapo putar zanemàno re nehe, uzeapo ma'e ràm ikwaw pà nehe.

4 ¹ Na'e ame'e wi ikatu 'ymaw ywy rehe har nànan ihe kury. Aexak teko amo teko tetea'u wanehe wamunar mehe ihe wà. Aexak ma'erahy tetea'u wanupe ipuraraw kar mehe ihe wà no. Uzai'o wà. Nezewe rehe we ni amo nupytywà kwaw wà. Ni amo nupytywà kwaw wà, ta'e wanehe imunar ma'e kwer wiko upuner ma'e romo a'e wà xe. **2** A'e rupi aze'eg nezewe hezeupe kury. Umàno ma'e kwer hurywete wera'u wikuwe ma'e wanuwi wà. **3** Uzexak kar 'ym ma'e hurywete wera'u tuwe a'e teko wanuwi upaw rupi wà. Nuexak kwaw ma'erahy purupe ipuraraw kar haw ko ywy rehe har a'e wà rihi.

4 Teko uma'ereko tetea'u a'e wà, ta'e ikàg wera'u wer amo wanuwi a'e wà xe. Akwaw

waneko wer haw ihe kury. Wanemimutar paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo. Nuzawy kwaw ywytu haikweromo wazànanaw. **5** Nezewe i'i teko wà. — Aze amo upytu'u uma'ereko re nehe, aze upytu'u uma'i'u re nehe, umàno putar nehe. Xo he'o ma'e zo uzapo mo nezewe wà, i'i wà. **6** Azeharomoete ru'u aipo. Na'ikatu kwaw zanereko haw nehe, aze zama'ereko tetea'u e ywytu ipyhyk pà zane nehe. Aze xo pixika'i ma'e zo xiriko zanepo pe nehe, aze zanerurywete nehe, zanereko haw ikatu wera'u putar nezewe mehe nehe.

7 Amo ma'e akwaw ihe. Heta amo ma'e heityk pyrer zàwenugar. **8** Aze awa wiko a'e zutyka'i nehe, umyrypar 'ym pà nehe, wa'yr 'ym pà nehe, wywyr 'ym pà nehe no, tuweharupi uma'ereko zepe, aze nahurywete pixik kwaw wemetarer rehe nehe, heko awer nuzawy kwaw heityk pyrer nehe. Mâràzàwe tuwe uma'ereko tetea'u. Mâràzàwe tuwe nuzemurywete kar kwaw ikatu ma'e zanereko haw rehe har rehe. Heko awer uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo. Nezewe wiko ma'e a'e wà, uzemumikahy a'e wà.

9 Aze heta mokoz teko wà, ikatu wera'u wà. Ta'e mokoz uzehe we uma'ereko mehe upuner ma'e tetea'u wera'u imono'ogaw rehe wà nehe xe. **10** Aze pitài u'ar nehe, inugwer upytywà putar nehe, imupu'àm pà nehe. Aze a'e zutyka'i wiko ma'e u'ar nehe, zawaiw katu putar izupe nehe. Ta'e naheta kwaw imupu'àm har a'e wà nehe xe. **11** Aze huwixàgatu nehe, mokoz upuner uzehezehe we uker haw rehe uzemuaku kar pà wà nehe. Aze pitài zo nehe, ma'e uzapo putar uzemuaku kar pà nehe. **12** Aze amo uzàmàtry'ym a'e mokoz teko a'e wà, a'e mokoz teko upuner uwàmàtry'ymar heitykaw rehe a'e wà. Aze pitài zo heta nehe, iàmàtry'ymar weityk putar a'e zutyka'i wiko ma'e a'e nehe. Aze xipupeupe na'iruz kyhàhàm pixika'i ma'e nehe, kyhàhàm ipupeupe pyrer ikàg wera'u putar nehe.

13 Kwàkwàmo ma'e hereko 'ymar Ma'e Kwaw Katu Har, ikatu wera'u tuwihawete itua'uhez ma'e ma'e kwaw 'ymar wi a'e, pururuze'egaw henu 'ymar wi a'e. **14** Awa

hemetarer 'ym ma'e romo uzexak kar ma'e kwer upuner putar zemunehew paw wi uhemaw rehe nehe. A'e re upuner putar uiwy rehe har wanuwihawete romo wiko haw rehe nehe no. **15** Hema'enukwaw teko ko ywy rehe heta ru'u amo kwàkwàmo. A'e kwàkwàmo wiko putar ru'u tuwihaw romo tuwihawete hekuzaromo a'e nehe. **16** Heta tetea'u tuwihawete hemiruze'eg wà. Nezewe rehe we, tuwihawete romo wiko re ipytu'u mehe ni amo hemiruze'eg numume'u kwaw ikatu haw izupe wà. Ma'e paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo. Nuzawy kwaw wytytu haikweromo zanezanaw.

**Ezekaiw katu ma'e zaneremimume'u
kwer rehe nehe**

5 ¹ Ezekaiw katu Tupàn Hàpuzuhu pe neho mehe nehe. Ma'e'yr izuka mehe eiko zo iranaiw ma'e wazàwe wanemiapo nehe. Nukwaw kwaw wemiapo wà. Nuzapo kwaw a'e ma'e Tupàn ze'eg rupi wà. Neho mehe ezemuàgà'ym Tupàn ze'eg henu àwàm rehe nehe, heruzar àwàm rehe nehe no. **2** Nema'enukwaw katu ma'e rehe neze'eg 'ym mehe we nehe. Emume'u zo neremiapo ràm Tupàn pe na'arewahy nehe. Tupàn wiko ywak rehe a'e. Ne ereiko xe ywy rehe. A'e rupi eze'eg tetea'u zo nehe. **3** Aze erezemupy'a tetea'u nereko haw rehe nehe, nepuahu haw iaiw ma'e tetea'u uhem putar newe nehe. Aze ezeze'eg tetea'u nehe, neranaiw haw tetea'u eremume'u putar nehe. **4** Nezewe mehe Tupàn pe neremiapo ràm imume'u mehe nehe, ezapo a'e ma'e na'arewahy nehe. Iranaiw ma'e na'ikatu kwaw Tupàn pe wà. A'e rupi, ezapo neremimume'u kwer nehe. **5** Neremiapo ràm imume'u 'ymaw ikatu wera'u neremimume'u kwer iapo 'ymaw wi a'e. **6** Tuwe neze'eg nuzapo kar kwaw ikatu 'ym ma'e newe nehe. Nezewe mehe, — Mâràzàwe tuwe eremume'u a'e neremiapo ràm Tupàn pe, ni'i kwaw xaxeto newe nehe. Mâràzàwe tuwe eremuikwahy kar Tupàn nezeupe ne. Mâràzàwe tuwe eremumaw kar putar nema'e paw izupe nehe. Erema'erekoahy a'e ma'e imono'og pà.

7 Nepuahu tetea'u mehe nehe, wyzài ma'e imume'u mehe nehe, ekyze Tupàn wi nehe.

**Temetarer iamutar har
nahurywete pixik kwaw wà**

8 Erexak putar amo tuwihaw ikatu 'ym ma'e iapo mehe amo wanupe nehe. Nepytuhogatu zo hexak mehe nehe. Upuraraw kar ma'erahy hemetarer 'ym ma'e wanupe wà. Aze ipuruapo wer ma'e rehe wà, tuwihaw nuzapo kar kwaw wanupe wà. Tuwihaw ikàg wera'u ma'e uzekaiw tuwihaw ikàg ma'e wanehe wà. **9** Nezewe i'i wà. — Teko paw u'u ywy rehe hezuz ma'e kwer wà. Te tuwihawete upyhyk ma'e imono'og pyrer ikurer heraha pyrer uzeupe a'e no, i'i wà.

10 Temetarer iamutar katu har nahurywete pixik kwaw nehe. Hemetarer katu ma'e romo heko wer ma'e nomono'og pixik kwaw wemimutar paw a'e nehe. Ko ma'e uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo a'e no. **11** Aze amo hemetarer katu tuwe a'e, heta tetea'u putar hàpuz me umai'u ma'e wà no. Na'ikatuahy kwaw nezewe haw izupe. Xo pitài ma'e ukwaw putar nehe. Hemetarer katu ma'e xo weko haw zo ukwaw. **12** Aze ru'u heta tetea'u temi'u uma'ereko ma'e pe. Aze ru'u naheta tetea'u kwaw izupe. Nezewe rehe we uker katu pyhaw. Hemetarer katu ma'e uzeputupytykaha uma'e tetea'u rehe. A'e rupi nupuner kwaw uker haw rehe.

13 Ko ywy rehe aexak ko ma'e purumuzemumikahy kar haw ihe. Amo teko omono'ogatu wemetarer imonokatu pà wà. A'e re upuraraw ma'erahy wemetarer rehe wà. **14** Aze ru'u weityk wemetarer paw wà, ma'e me'eg kar haw ikatu 'ym ma'e iapo mehe wà. Nezewe mehe nuezar kwaw ma'e wa'yr wanupe umàno mehe wà. **15** Zaixe ko ywy rehe ma'e hereko 'ym pà. Zahem izuwi nezewegatete no. Zama'ereko tetea'u ma'e imono'og pà. Nezewe rehe we nazapuner kwaw ni pitài ma'e heraha haw rehe zanamèno mehe. **16** Na'aw amo ma'e purumuzemumikahy kar haw xe no. Ko ywy wi zaneho àwàm nuzawy kwaw izupe zanezur awer. Zama'ereko tetea'u wytytu

ipyhykaw rehe zanezeagaw pà. Ma'e xipyhyk nezewe. **17** Xipyhyk nezewe zanereko haw. Ximumaw zane'ar paw ipytunahy haw rehe zanezemumikahy pà, zanezemupy'a pà no, zanezema'eahy pà no. Zanereko haw iro zanewe.

18 Na'e ko ma'e amume'u hezeupe. Na'ipuku kwaw zanereko haw Tupàn zanewe hemimur kwer. A'e rupi xiapo nezewe haw nehe. Zamai'u nehe, xi'u ma'ywa tykwer nehe no, zagemurywete kar zanema'e zanema'ereko awer rehe zaneremimono'og kwer rehe nehe. Teko pitaitàigatu uzapo wemiapo a'e wà. **19** Aze Tupàn umur temetarer tetea'u newe nehe, aze umur ywy tetea'u newe nehe, aze umur tàpuz tetea'u newe nehe, aze nemurywete kar a'e ma'e rehe nehe, a'e mehe nerurywete neremipyhyk kwer rehe nehe, nema'ereko haw rehe nehe. Tupàn umur e a'e ma'e newe a'e. **20** Nezewe mehe nerezemumikahy kwaw kwarahy imumaw paw rehe nehe. Ta'e Tupàn umynehem kar putar nepy'a turywete haw pupe a'e nehe xe.

6 **1** Amo ae ma'e purumuzemumikahy kar haw ko ywy rehe har aexak ihe no. **2** Tupàn omono wanemimutar paw amo teko wanupe a'e: temetarer tetea'u, ywy tetea'u, tàpuz tetea'u. Ukwaw katu kar a'e teko ikàg ma'e amogwer wanupe wà no. A'e re numurywete kar kwaw a'e teko a'e ma'e paw pupe wà. Amo ae teko ikwaw pyr 'ym uzemurywete kar wama'e rehe. Na'ikatu kwaw nezewe haw. Uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo a'e. **3** Amo awa umumaw kwarahy tetea'u a'e. Heta 100 ta'yr izupe wà. Na'e nuzemurywete kar kwaw a'e ma'e paw rehe no. Iànàm nuzutym katu kwaw hetekwer imàno re wà. Māràzawe tuwe aipo. Ko ma'e amume'u kury. Kwarer umàno ma'e kwer uhy hie wi uzexak kar ma'e kwer hurywete wera'u a'e awa wi a'e. **4** A'e kwarer tur haw na'ikatu kwaw a'e. Ukàzym ipytunaw rehe a'e. Teko heharaz izuwi wà. **5** Ni kwarahy nuexak pixik kwaw. Nukwaw pixik kwaw weko haw. Nezewe rehe we upytu'u katu wera'u a'e awa wi. **6** A'e awa upuner mo miw kwarahy imumaw paw rehe a'e. Nezewe

rehe we nuzemurywete kar pixik iwer mo weko haw rehe. Iahykaw rehe zaha zanemàno haw pe paw rupi zane.

7 Teko paw uma'ereko katu wemi'u ràm imono'og pà wà. Nezewe rehe we ni amo nahurywete kwaw weko haw rehe wà. Nuhyk pixik kwaw wanupe. **8** Aipo Ma'e Kwaw Katu Har ikatu wera'u iranaiw ma'e wi. Aipo hemetarer 'ym ma'e ukwaw wera'u weko haw amo wanuwi a'e. **9** A'e ma'e uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo a'e no. Nuzawy kwaw ywytu haikweromo zanezànaw. Zanema'e zanepo pe har rehe zanerurywete haw ikatu wera'u amo ma'e tetea'u iputar haw wi.

10 Ma'e ko ywy rehe uzeapo ma'e ràm paw uzekwaw kwehe mehe a'e. Amo teko izexak kar 'ym mehe we, amo umume'u heko àwàm a'e wà. Xikwaw ko ma'e zane. Nazapuner kwaw zaneze'eg tetea'u haw rehe zanewi ikàg wera'u ma'e wanupe. **11** Xikwaw katu amo ma'e zane. Aze zaze'eg e tetea'u, ximume'u ranaiw paw tetea'u. Na'ikatu kwaw nezewe haw zanewe. **12** Zanereko haw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e ràm romo a'e. Upaw zane'agaw ài. Ma'enugar ma'e ikatu wera'u zanewe zanereko mehe. Aipo zapuner a'e ma'e ikwaw paw rehe. Ma'e uzeapo putar ywy rehe zanemàno re nehe. Ma'e zapuner iapo haw rehe a'e ma'e ikwaw pà nehe.

Hema'enukwaw zanereko haw rehe

7 **1** Aze teko uze'egatu zanewe wà, waze'egatu haw ikatu wera'u zanewe kàpuhàg hekuzar wera'u ma'e wi a'e. Zanemàno haw 'ar ikatu wera'u zanezexak kar haw 'ar wi a'e no.

2 Amo tàpuz me teko uzai'o waiko umàno romo ma'e kwer rehe wà. Amo ae tàpuz me teko uzapo mynkawhu waiko wà. Wazai'o haw pe zaneho haw ikatu wera'u mynkaw pe zaneho haw wi. Ta'e wazai'o haw pe zaneho mehe zanema'enukwaw putar amo 'ar mehe zanemàno àwàm rehe zane nehe xe. Tuwe wikuwe ma'e naheharaz pixik kwaw ko ma'e wi wà nehe.

3 Zanezemumikahy haw ikatu wera'u zanepuka haw wi a'e. Zanezemumikahy haw umuzemumikahy kar zaneruwa. Nezewe haw we zanepy'a ukwaw wera'u ma'e.

4 Uzemurywete kar haw zutyka'i rehe ima'enukwaw ma'e a'e, wiko iranaiw ma'e romo a'e. Ma'e kwaw katu har ima'enukwaw umàno àwàm rehe a'e no.

5 Aze Ma'e Kwaw Katu Har umume'u neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e nehe, einu katu ize'eg nehe. Aze iranaiw ma'e uze'egatu nerehe nehe, einu katu zo ize'eg nehe. Ma'e kwaw katu har ize'eg henu haw ikatu wera'u iranaiw ma'e ize'eg henu haw wi a'e.

6 Iranaiw ma'e wapuka haw nuzawy kwaw xu tata pupe ukaz ma'e. Opoopok tetea'u. Nezewe rehe we nukwaw kar kwaw ma'e purupe a'e.

7 Aze Ma'e Kwaw Katu Har umuahy amo, a'e ae wiko iranaiw ma'e romo a'e. Aze tuwihaw upyhyk temetarer wemu'emaw tàmuzgwer wanenataromo har hekuzaromo, umuaiw weko haw.

8 Amo ma'e iahykaw a'e, ikatu wera'u izypyrogaw wi. Teko ma'e hàrogatu har ikatu wera'u amogwer wiko wera'u ma'e wi wà.

9 Ezeruze'egatu tuweharupi nekwahy 'ym pà nehe. Xo iranaiw ma'e zo umuhua'u kar wekwahy haw.

10 Amo upuranu nezewe purehe wà. — Mâràzàwe tuwe kwehe mehe ma'e paw ikatu wera'u ko 'ar rehe har wi, 'i' wà. Epuranu pixik zo nezewe purehe nehe. Ma'e kwaw katu har nupuranu kwaw nezewe purehe wà.

11 Tuwe teko ko ywy rehe har paw wiko Ma'e Kwaw Katu Har romo wà nehe. Ma'e kwaw katu haw hereko haw ikatu. Temetarer tetea'u neru umàno ma'e kwer wi neremipyhyk kwer ikatu no. Wakatu haw uzuawyagatu wà. **12** Ma'e kwaw katu haw ikatu wera'u temetarer wi. Ta'e ma'e kwaw katu haw zanepyro zanemàno haw wi a'e xe.

13 Nema'enukwaw Tupàn hemiapo kwer rehe. Aze umuapar amo ma'e a'e, mo upuner imuà'ygatu kar haw rehe wà. **14** Aze nereko haw ikatu nehe, nerurywete putar nehe. Zawaiw katu haw newe ihem mehe nehe,

nema'enukwaw putar ko ma'e rehe nehe. Tupàn umur kar turywete haw purupe a'e. Umur kar zawaiw haw no. Naxikwaw pixik kwaw pyhewe uzeapo ma'e ràm zane.

15 Hereko haw uzeapo na'arewahy ukàzým ma'e ràm romo a'e. Hereko mehe aexak ma'e upaw rupi ihe. Heta teko ikatu ma'e umàno ma'e wà. Heta teko ikatu 'ym ma'e wikuwe wi wi ma'e wà no. Uzapo wi wi ikatu 'ym ma'e oho waiko wà. **16** A'e rupi, — Aiko ikatu wera'u amo wanuwi ihe, ere zo nehe. Akwaw wera'u ma'e amo wanuwi ihe, ere zo nehe. Aze mo nan, erezemumaw mo. **17** Eiko zo ikatu 'ym wera'u ma'e iapo har romo nehe. Eiko zo iranaiw wera'u ma'e romo nehe no. Aze mo nezewe, eremàno mo ne'ar 'ym mehe we nehe. **18** Eiko a'e ma'e wamyter pe nehe. Aze erekyze Tupàn wi nehe, neremiapo ràm paw ikatu putar nehe. Nereko haw ikatu putar nehe.

19 Aze tawhu pe heta 10 tuwihaw wà nehe, upuner ikatu ma'e tetea'u iapo haw rehe a'e pe har wanupe wà. Ma'e kwaw katu haw upuner ikatu ma'e tetea'u wera'u iapo haw rehe amo teko pe. **20** Naheta kwaw ikatu ma'e tuweharupi iapo har wà. Naheta kwaw iawy pixik 'ymar wà. **21** Ezeapyaka zo amogwer waze'eg rehe tuweharupi nehe. Erenu putar ru'u newe uma'ereko ma'e nerehe uze'eg zemueteahy mehe nehe. **22** Eze'eg zemueteahy amo wanehe ne no. Erekwaw nereko awer.

23 Akwaw katu ma'e ihe, a'e rupi hema'enukwaw katu ko ma'e rehe ihe. — Aiko putar Ma'e Kwaw Katu Har romo ihe nehe, a'e hezeupe. Nezewe rehe we nahem kwaw ma'e kwaw katu haw pe. **24** Mâràzàwe tuwe uzeapo ikatu 'ym ma'e. Mo upuner agwer ma'e ikwaw paw rehe wà. Zawaiw katu wera'u zanewe. Nazapuner kwaw ikwaw paw rehe. **25** Nezewe rehe we hepurukwaw wer ma'e paw rehe ihe. A'e rupi azeagaw a'e ma'e rehe hezemu'e pà. — Aexak putar ma'e kwaw katu haw ihe nehe, a'e tuwe hezeupe. — Aexak putar hepuranu haw iwazar àwàm ihe nehe, a'e hezeupe. Ko ma'e rehe hepurukwaw wer ihe: Mâràzàwe tuwe amo

ikatu 'ym ma'e rehe ipuruapo wer haw nuzawy kwaw he'o haw a'e. Mâràzàwe tuwe amo ma'e kwaw 'ymaw nuzawy kwaw he'o haw a'e no.

26 Mâno haw iro a'e. Aexak amo mâno haw wi iroahy wera'u ma'e ihe. Amo kuzà wiko nezewe wà. — Uruamutar katu ihe, i'i mua'u a'e kuzà awa pe. Iamutar katu mua'u haw nuzawy kwaw puruzuka haw. Nuzawy kwaw kyhapari nepyhyk àwàm. Izywa nuzawy kwaw kyhàhàm tàtà ma'e neàpixipixi àwàm. Aze awa ikatu Tupàn pe nehe, upuner putar agwer kuzà wi uhemaw rehe nehe. Ikatu 'ym ma'e iapo har nuhem kwaw izuwi. 27 Tuweharupi akwaw wewer agwer ma'e aha teko ihe, hepuranu haw iwazar àwàm hekar mehe ihe. 28 Aekar amo hepuranu haw iwazar haw ihe no. Naexak kwaw. Aze aexak miw awa wà nehe, xo pitài rehe zo azeruze'eg putar nehe. Aze aexak miw kuzà wà nehe, ni pitài wanehe har rehe nazeruze'eg kwaw nehe. 29 Apuner heremigwaw kwer paw imume'u haw rehe newe, aze amume'u pitài ze'eg newe nehe. Na'aw a'e ze'eg xe: Zaneapo mehe Tupàn nazaneapo kateteahy ikatu ma'e iapo har romo. Zawaiw 'ym ma'e romo zaneapo. Zane ae xiapo zuawyawy zaneremiapo zane. Zane ae xiapo zazemuzawaiw katu kar haw zane.

8 1 Xo Ma'e Kwaw Katu Har upuner ma'e imume'u katu haw rehe wà. Teko ima'e kwaw katu haw heny katu huwa rehe. Aze na'ipuràg kwaw a'e teko, nezewe rehe we ima'e kwaw katu haw umuigo kar huwa nemyrypar huwa zàwenugar romo a'e.

Xiruzar tuwihawete nehe

2 — Aruzar putar neze'eg ihe nehe, ere neruwihawete pe. Ta'e eremume'u ize'eg heruzar àwàm Tupàn henataromo ne xe. 3 Ehem zo na'arewahy huwa wi nehe. — Tuwihawete nuputar kwaw a'e ma'e a'e. Nezewe rehe we azapo putar a'e ma'e ihe nehe, ere zo izupe nehe. Tuwihawete upuner wызàì wemimutar iapo haw rehe a'e. 4 Tuwihawete upuner wызàì ma'e iapo kar haw rehe. Upuner wera'u amo wanuwi.

— Na'ikatu kwaw nezewe neremiapo kwer, ni'i kwaw amo teko uwihawete pe nehe. 5 Eruzar ize'eg nehe. Heruzar mehe nuzeapo kwaw ikatu 'ym ma'e nehe. Ma'e kwaw katu har ukwaw ikatu ma'e iapo haw. Ukwaw iapo haw 'ar ikatu ma'e no. 6 Wызàì ma'e iapo haw heta i'ar ikatu ma'e izupe. Wызàì ma'e iapo haw heta iapo haw ikatu ma'e izupe no. Heta amo zawaiw katu ma'e zanewe. 7 Naxikwaw kwaw pyhewe uzeapo ma'e ràì zane. Naheta kwaw pyhewe uzeapo ma'e ràì zanewe imume'u har no. 8 Ni amo nupuner kwaw ywytu izar romo weko haw rehe wà. Ni amo nupuner kwaw ipyhykaw rehe wà. Nezewe rehe we ni amo nupuner kwaw umàno haw wi uhemaw rehe wà. Ni amo nupuner kwaw amo ae 'ar mehe umàno haw rehe wà. Zanemàno haw nuzawy kwaw zeàmàtyry'ymawhu zanewe. Nazapuner kwaw izuwi zanehemaw rehe.

Teko ikatu ma'e wà. Ikatu 'ym ma'e wà no

9 Ko ywy rehe, uzeapo ma'e kwer rehe hema'enukwaw mehe, aexak ko ma'e paw ihe. Amo 'ar mehe amo wiko upuner ma'e romo wà. Amo ae teko upuraw ma'erahy a'e 'ar mehe wà. Ta'e a'e upuner ma'e wiko a'e teko ikàg 'ym ma'e wazar romo a'e xe. 10 Aexak amo teko ikatu 'ym ma'e wanetekwer watym awer ihe. Tywypaw wi uzewyr mehe, teko uze'egatu a'e umàno ma'e kwer wanehe wà. A'e 'ym mehe wikuwe mehe a'e teko uzapo ikatu 'ym ma'e a'e tawhu pe har wanupe wà. A'e ma'e uzeapo na'arewahy ukàzým ma'e ràì romo a'e.

11 Mâràzàwe tuwe teko uzuka e amo teko wà. Mâràzàwe tuwe nazawaiw kwaw puruzuka haw a'e teko wanupe. Wiko nezewe a'e wà, ta'e ni amo nuzepyk kwaw a'e puruzuka ma'e wanehe na'arewahy wà xe. 12 Awa ikatu 'ym ma'e upuner 100 ma'e ikatu 'ym ma'e iapo haw rehe. Numàno kwaw. Wikuwe wi wi a'e. — Aze erekyze Tupàn wi nehe, ma'e paw uzeapo katu putar newe nehe, i'i teko wà. Akwaw nezewe waze'egaw ihe. 13 — Nuzeapo katu kwaw ikatu 'ym ma'e wanupe nehe. Waneko haw upaw ma'e i'agaw

ài. Kwàkwàmo romo waneko mehe we, umàno putar wà nehe, ta'e nukyze kwaw Tupàn wi wà xe, i'i teko wà. **14** Nan kwaw azeharomoete har romo a'e ze'eg a'e. Pexak ywy rehe uzeapo ma'e nehe. Tuwihaw uzepek ikatu ma'e tetea'u wanehe wà. Nuzepyk kwaw ikatu 'ym ma'e wanehe wà. Ikatu 'ym ma'e wiko upuner ma'e romo wà. Ikatu ma'e nuiko kwaw upuner ma'e romo wà. Kò ma'e amume'u wi xe kury: na'arewahy wiko ukàzym ma'e romo upaw rupi a'e.

15 A'e rupi akwaw ko ma'e ihe. Zazemurywete kar nehe. Ta'e zanereko mehe xo ko ma'e zo ikatu zanewe a'e xe: zanemai'u haw, ma'ywa tykwer i'u haw, zanezemuryw haw. Tupàn umur ko ywy rehe zanereko haw zanewe a'e. Zanema'ereko mehe heta a'e ma'e iapo haw zanewe. Naheta tete kwaw amo ae zanezemurywete kar haw.

16 Tuweharupi azeagaw Ma'e Kwaw Katu Har romo hereko pà ihe. Tuweharupi azeagaw ko ywy rehe uzeapo ma'e ikwaw pà ihe no. Kò ma'e akwaw kury. Zapuner zaneme'e haw rehe 'aromo pyhaw, ma'e rehe zanema'enukwaw pà. **17** Nezewe rehe we naxikwaw pixik kwaw Tupàn hemiapo zane nehe. Aze zazeagaw ma'e tetea'u ikwaw paw rehe nehe, nezewe rehe we naxikwaw kwaw nehe. — Zapuner ikwaw paw rehe zane, i'i Ma'e Kwaw Katu Har wà. Nan kwaw nezewe. A'e nukwaw kwaw a'e wà no.

9 ¹Hema'enukwaw katu ihe. Azeagaw tetea'u a'e ma'e paw ikwaw pà. Akwaw ko ma'e kury. Tupàn a'e, uzapo kar wanemiapo a'e Ma'e Kwaw Katu Har wanupe a'e. Wiko imunar 'ym ma'e wanemiapo iapo kar har romo a'e no. Wiko wamutar katu haw izar romo. Wiko wakatuwawahy 'ymaw izar romo no. Ni amo nukwaw kwaw amo 'ar mehe uzeapo ma'e rà m wà. Zazekaiw zo hehe nehe. **2** Imunar 'ym ma'e wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw imunar ma'e wanupe uzeapo ma'e. Ikatu ma'e wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw ikatu 'ym ma'e wanupe uzeapo ma'e. Tupàn wi ukyze ma'e wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw ukyze 'ym ma'e wanupe

uzeapo ma'e. Tupàn imuwete har wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw imuwete 'ymar wanupe uzeapo ma'e. Ikatu ma'e wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har wanupe uzeapo ma'e. Wemiapo rà m imume'u har wanupe uzeapo ma'e nuzawy kwaw wemiapo rà m imume'u 'ymar wanupe uzeapo ma'e. **3** Teko paw wanupe uzeapo ma'e uzuawygatu wà. A'e uzeapo ma'e iaiw wera'u ko ywy rehe uzeapo ma'e wanuwu a'e. Teko wapy'a tynehem wakatu 'ymaw pupe wà, wane'o haw pupe wà no. Na'arewahy umàno wà. **4** Ko ywy rehe zanereko mehe we heta ikatu ma'e hà ro haw. Zawar wikuwe ma'e ikatu wera'u zà wà ruhu irià w umàno ma'e kwer wi. **5** — Zàmàno putar amo 'ar mehe nehe, i'i wikuwe ma'e uzeupe wà. Umàno ma'e kwer nukwaw pixik kwaw ma'e wà. Nupyhyk kwaw amo ma'e a'e wà nehe kury. Teko heharaz putar tuwe wanuwu a'e wà nehe no. **6** Wapuruamutar haw umàno wainuromo. Wakatuwawahy 'ymaw umàno wainuromo no. Wama'eputar tetea'u haw umàno wainuromo no. A'e ma'e paw umàno wainuromo. Nuiko pixik kwaw ko ywy rehe uzeapo ma'e wainuromo nehe.

7 A'e rupi, eho nerenataromo nehe. E'u neremi'u nerurywete haw rupi nehe. E'u ma'ywa tykwer nezewe nehe no. Ta'e Tupàn umuawyze neremiapo kwer urywete haw rupi a'e xe. **8** Tuweharupi ezeagaw hurywete ma'e romo nezexak kar pà nehe. Ezeagaw wemimutar hereko har romo nezexak kar pà nehe no. **9** Ko ywy tynehem na'arewahy ukàzym ma'e rà m pupe a'e. Hehe nereko mehe ezemurywete kar neremireko neremiamutar rehe we nehe. Ta'e xo a'e zo erepyhyk putar nema'ereko awer hekuzaromo nehe xe. Tupàn umur zanereko haw zanewe a'e. Zawaiw katu zanereko haw. **10** Neremiapo rà m paw ezapokatu tuwe nehe. Ta'e nuzeapo pixik kwaw ma'e umàno ma'e kwer wapyta haw pe xe. Naheta kwaw ma'enukwaw paw a'e pe, ni ma'e kwaw paw, ni ma'e kwaw katu haw. Ereho putar a'e pe nehe. **11** Amo ae ma'e rehe azemu'e ko ywy rehe ihe. Akwaw a'e ma'e kury. Uzàn wera'u

ma'e nuhem kwaw amo wanenataromo tuweharupi wà. Zauxiapekwer ipuruzukaiwahy wera'u ma'e nuweityk kwaw amogwer zauxiapekwer tuweharupi wà. Teko ma'e kwaw katu wera'u har wanupe naheta kwaw temi'u tuweharupi wà. Ma'e kwaw wera'u har nuzeapo kwaw hemetarer katu ma'e romo tuweharupi wà. Amo ma'e aexak ihe no. Ma'e iapo haw ikwaw katu wera'u har nuiko kwaw tuwihaw ikàg ma'e romo tuweharupi wà. Amo 'ar mehe waneko haw ikatu. Amo 'ar mehe na'ikatu kwaw. **12** Ni amo nukwaw kwaw iaiw haw zanewe ihem àwàm 'ar wà. Wiràmiri u'ar na'arewahy upyhykaw pupe wà. Pira uzepyhyk kar oho kyhapari pupe wà. Nezewegatete zapuner iaiw haw pupe zane'ar haw rehe na'arewahy no. Aze naxiàro pixik kwaw zane'ar àwàm amo 'ar mehe nehe, a'e 'ar mehe we za'ar putar ipupe nehe.

Ima'enukwaw ma'e kwaw katu haw rehe

13 Aexak amo ma'e ihe. Hexak mehe akwaw ko ma'e ihe. Teko ko ywy rehe har nuzekaiw kwaw ma'e kwaw katu haw rehe wà. **14** Aexak amo taw pixika'i ma'e. Naheta tete kwaw teko a'e pe wiko ma'e wà. Amo tuwihaw werur zauxiapekwer tetea'u a'e pe wà. Uzàmàtry'y'm a'e taw wà wà. Uzapo ipàrirogaw tàtà ma'e iaiha ma'e rehe uzeupir haw izywyw wà. Uzemuàgà'y'm heityk àwàm rehe wà. **15** Amo awa wikuwe a'e pe. Nahemetarer katu kwaw a'e. Nezewe rehe we ukwaw katu ma'e. Upuner mo taw ipyro haw rehe. Nupyro kwaw, ta'e ni amo a'e pe har na'ima'enukwaw kwaw hehe wà xe. **16** Tuweharupi aze'eg nezewe: Ma'e kwaw katu haw ikatu wera'u zane'agaw wi a'e. — Hemetarer 'ym ma'e nupuner kwaw Ma'e Kwaw Katu Har romo weko haw rehe, i'i teko wà. Ni amo nuzekaiw kwaw ize'eg rehe wà.

17 Ma'e kwaw katu har ize'egatu henu haw ikatu wera'u iranaiw ma'e uzemona'og ma'e wanuwihaw hehapukaw haw henu haw wi. **18** Ma'e kwaw katu haw ikatu wera'u puruzuka haw zeàmàtry'y'mawhu pe har wi.

Pitài ikatu 'ym ma'e iapo haw upuner ikatu ma'e tetea'u imuaiw haw rehe a'e.

10 **1** Amo meru umàno ma'e kwer upuner kàpuhàg zàwenugar zutahyky'a ipor imuaiw haw rehe wà. Nezewegatete ranaiw haw pixika'i ma'e upuner ma'e kwaw katu haw imuaiw haw rehe no. **2** Ikatu ma'e iapo haw nazawaiw kwaw Ma'e Kwaw Katu Har pe. Iranaiw ma'e pe nazawaiw kwaw iawy haw iapo haw. **3** Teko paw wexak iranaiw ma'e romo heko haw wà. Te ikwaw 'ymar wexak ima'e kwaw 'ymaw wà.

4 Aze amo tuwihaw wikwahy newe nehe, epytu'u zo heruzar ire nehe. Umunàn putar ru'u neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e nehe, aze erepytu'u izuwi nekyze re nehe.

5 Tuwihaw ko ywy rehe har uzapo amo ikatu 'ym ma'e wemiruze'eg wanupe. **6** Umuiogo kar iranaiw ma'e tuwihaw ikàg ma'e romo wà. Numuigo kar kwaw ma'e kwaw par tuwihaw romo wà. **7** Aexak amo pe uma'ereko e ma'e kawaru ku'az wata mehe ihe wà. Aexak tuwihaw ta'yr upy rehe wata mehe ihe wà no, amo pe uma'ereko e ma'e zàwenugar romo wà no.

8 Aze amo uzapo wywykaruhu nehe, u'ar putar ru'u ipupe nehe. Aze amo weityk pàrirogaw iaiha ma'e nehe, mozaiw uxi'u putar ru'u heityk arer nehe. **9** Aze amo o'ok ita ywy wi nehe, a'e ita u'ar putar a'e teko ipirok pà nehe. Aze amo omowowok zepe'aw nehe, uzemugaz putar nehe. **10** Aze itazy nahaima kwaw nehe, aze neremukatu kwaw nehe, erema'ereko wera'u putar nehe. Ma'e kwaw katu har ima'enukwaw katu wemiapo rà m rehe iapo 'ym mehe we a'e. **11** Aze erekwaw mozaiw pe neze'egaw nehe, aze a'e re amo nexi'u nehe, ikwaw paw na'ikatu kwaw newe nehe. **12** Aze Ma'e Kwaw Katu Har uze'eg, teko uze'egatu hemigwaw rehe wà. Iranaiw ma'e ize'eg a'e, ize'egaw ae umumaw uzar a'e. **13** Uzypyrog uranaiw paw imume'u pà. Iahykaw rehe umume'u ma'e he'o ma'e ài. Umume'u ikatu 'ym ma'e. **14** Iranaiw ma'e nupytu'u kwaw uze'eg ire a'e. Ni amo nukwaw kwaw pyhewe uzeapo ma'e rà m a'e

wà. Uzeapo putar ma'e zanemàno re nehe. Ni amo nukwaw kwaw a'e ma'e imume'u haw rehe wà.

15 Amo awa iranaiw tuwe a'e wà. Nukwaw kwaw ni wàpuz ipiar hexakaw wà. Agwer awa uma'ereko tetea'u a'e wà, te ikene'o uzemumaw pà a'e wà.

16 Aze amo ywy rehe har wanuwihaw wenu wemiruze'eg wanemimutar wà nehe, a'e ywy rehe har waneko haw iaiw putar nehe. Aze wanuwihaw Uzypyrog uzemuryw haw rehe izi'itahy wà, iaiw putar a'e ywy rehe har waneko haw nehe. **17** Aze wanuwihaw umume'u wemiapo rà m nehe, a'e mehe ikatu putar a'e ywy rehe har waneko haw nehe. Aze tuwihaw ukwaw uzeruze'egaw wà nehe, aze uma'u uma'u haw 'or katu mehe wà nehe, aze nuka'u kwaw wà nehe, a'e mehe ikatu putar a'e ywy rehe har waneko haw nehe.

18 Aze neranahy nehe, aze a'e rupi nerezapokatu kwaw neràpuz 'aromo har nehe, heta tetea'u putar itykyr haw hehe nehe. A'e re u'ar putar neràpuz nehe no.

19 Mynykawhu zanepytywà zanemuryw katu kar pà. Win zanepytywà zanemurywete kar pà a'e no. Aze naheta kwaw temetarer, naheta kwaw mynykawhu. Naheta kwaw win no.

20 Eze'eg zemueateahy zo neruwihaw wanehe nehe. Ni nema'enukwaw mehe nehe no. Eze'eg zemueateahy zo hemetarer katu ma'e rehe nehe. Ni neràpuz pupyaikaw pyrer pupe neze'eg mehe nehe. Ta'e aze amo wiràmiri nerenu nehe, upuner oho haw rehe wanupe neze'eg imume'u pà nehe.

Pureruze'egaw

11 ¹ Xo ma'eme'eg kar haw ikatu ma'e zo ezapo neremetarer rehe nehe. A'e mehe neremetarer imemymemyr putar oho iko tuweharupi nehe. ² Màràràrà taw pe màràràrà ko pe màràràrà ma'eme'egaw rehe emono nehe. Ta'e nerekwaw kwaw pyhewe ma'e uzeapo ma'e rà m ne xe.

³ Ywàkùn tynehem mehe ukyr à m. Ywyrà upuner wyzài ywy pehgeger kutyr u'ar haw rehe a'e. U'ar ire upyta putar u'ar

awer rehe nehe. ⁴ Aze awa wàro ywytu amo ae ywy wi tur à wàm nehe, aze wàro à m ipik à wàm nehe, nuzutym pixik kwaw ma'e nehe, nopo'o pixik kwaw ma'e nehe. ⁵ Tupàn uzapo ma'e upaw rupi a'e. Nerepuner kwaw teko ipyahu ma'e kuzà hie pe izypyrogaw ikwaw paw rehe ne. Nezewegatete nerepuner kwaw Tupàn hemiapo ikwaw paw rehe no. ⁶ Ezutym ma'è'yz izi'itahy nehe. Ezutym ma'è'yz karuk mehe nehe no. Ma'enugar ma'è'yz hezuz katu putar nehe. Nerekwaw kwaw. Ma'enugar iaiha wera'u putar wanuwihaw nehe. Nerekwaw kwaw.

⁷ Kwarahy heny katu haw 'aromo har ikatu zanewe. Ikatahy kwarahy hexakaw zanewe. ⁸ Nereko mehe nekwarahy nà nà eiko nerurywete romo nehe. Aze eremumaw kwarahy tetea'u nehe, nezewe rehe we nema'enukwaw nemàno à wàm rehe. Eremumaw putar kwarahy tetea'u umàno ma'e kwer romo nehe. Nemàno à wàm ipukua'u wera'u nereko awer wi nehe. Uzeapo ma'e kwer paw a'e, na'arewahy ukàzym ma'e rà m romo hekon a'e.

Pureruze'egaw kwàkwàmo wanupe kuzàwaza wanupe no

⁹ Kwàkwàmo, nerurywete nekwàkwàmo mehe we nehe, nepyahu mehe we nehe. Ne kuzàwaza mehe we nehe no. Pezapo pepy'a pe penemimutar paw rupi nehe. Xò pitài ma'e rehe zo pema'enukwaw nehe. Tupàn umume'u putar penemiapo kwer upaw rupi nehe. Uzepyk putar penehe ikatu 'ym ma'e hekuzaromo nehe. ¹⁰ Tuwe ni amo ma'e napemuzemumikahy kar kwaw nehe. Tuwe ni amo ma'e nupuraraw kar kwaw ma'erahy peme nehe. Ta'e kwàkwàmo romo kuzàwaza romo peneko haw na'ipuku kwaw a'e xe.

12 ¹ Pepyahu mehe we pema'enukwaw katu peapo arer rehe nehe, 'ar ikatu 'ym ma'e tur 'ym mehe we nehe. Amo kwarahy mehe peze'eg putar nezewe nehe. — Hereko haw nahemurywete kar kwaw kury, peze putar pezeupe a'e 'ar mehe nehe. Nema'enukwaw katu neapo arer rehe a'e 'ym mehe we nehe. **2** — Kwarahy nuhyape katu

kwaw kury, peze putar amo 'ar mehe nehe. — Zahy nuhyape katu kwaw kury, zahytata nuhyape katu kwaw wà kury, peze putar amo 'ar mehe nehe. — Ywàkun àmàn hereko har noho pixik kwaw xe wi a'e, peze putar amo 'ar mehe nehe. A'e 'ar ihem 'ym mehe we pema'enukwaw peapo arer rehe nehe. **3** Pekàg mehe pezywa pepyro peàmàtry'ymar wanuwì. Amo 'ar mehe pezywa Uzyppyrog putar uryryryryz pà nehe. Ko 'ar rehe penetymà ikàg. Ipyw putar amo 'ar mehe nehe. Penàz u'ar putar pewi nehe. Xo màràràràn zo upyta putar pezuru pupe nehe. A'e rupi napepuner kwaw penemi'u ixi'uxi'u haw rehe nehe. Napenèhàpyhà katu kwaw nehe. A'e rupi napepuner kwaw ma'e hexak katu haw rehe nehe. **4** Napeapyha kwaw nehe no. A'e mehe napepuner kwaw teko wànoànogaw nahu rupi har henu haw rehe nehe. Pepytu'u etea'i putar arozràn imuku'iku'i haw henu re nehe. Pepytu'u etea'i putar teko wioràwiràn imupu haw henu re nehe. Pepu'àm putar izi'itahy wiràmiri waze'eg mehe nehe. **5** Na'e pekyze putar aiha katu ma'e apyr wi pe'ar àwàm wi nehe. Te peata haw na'ikatu kwaw peme nehe. Pe'aw xig putar nehe. Nereputar kwaw ma'e nehe. A'e 'ar mehe zanetua'uhez mehe zaha putar zanepytu'u haw iahykaw rehe har pe nehe. A'e ma'e uzeapo mehe teko uzai'o putar taw myteromo zanerehe a'e wà nehe. **6** Aze xiàpixi tainy iapo pyrer ywate nehe, aze iàpixi haw parat iapo pyrer upen nehe, u'ar putar tainy uwew pà nehe. Nezewegatete zanereko haw uwew putar zanewi nehe no. Aze xiàpixi ywy'a ywyzuwa iapo pyrer kyhàhàm pupe nehe, aze uze'ok iàpixi haw nehe, u'ar putar ywy'a uzeka pà ywy rehe nehe. Nezewegatete zanereko haw uzeka putar nehe no. Zamàno putar nehe. **7** Izypy mehe zaneretekwer ur ywy imuku'i pyrer wi wà. Uzewyr putar a'e pe nehe no.

Tupàn umur zanerekuwe zanewe. Zanerekuwe uzewyr putar izupe nehe no.

8 — Na'arewahy ukàzym ma'e rà m a'e, na'arewahy ukàzym ma'e rà m a'e, i'i Ma'e Kwaw Katu Har. Ma'e paw uzeapo na'arewahy ukàzym ma'e rà m romo a'e, i'i a'e.

Ze'eg iahykaw rehe har

9 Ma'e kwaw katu har a'e, umu'e teko wemigwaw rehe tuweharupi a'e, uma'e kwaw paw rupi a'e. Uzemu'e ze'eg xirogatu ma'e tetea'u rehe. Ima'enukwaw katu hehe. Umuapyk ikatu ma'e pape rehe. **10** Uzeagaw ze'eg ipuràgeteahy ma'e imume'u pà. Hemimuapyk kwer paw azeharomoete a'e. **11** Ma'e kwaw katu har waze'eg nuzawy kwaw itaxu ywya rehe izywà katu pyrer. Àràpuhàrà n wamono'ogaw weroko ywya imuakwa'i pyrer wà. Umuata kar weimaw a'e ywya pupe wà. A'e ma'ekwaw katu har uze'eg nuzawy kwaw a'e ywya. Tupàn umur ko ze'eg wanupe. Tupàn zutyka'i wiko àràpuhàrà n hawitu ma'e wanehe uzekaiw ma'e zàwenugar romo zanewe a'e.

12 Hera'yr wà. Heta we pitài ze'eg peme heremimume'u rà m. Teko uzapo wi wi pape oho waiko tuweharupi wà. Aze pezemu'e tetea'u ma'e rehe nehe, peàkàg ikene'o putar nehe.

13 Ko ma'e paw imume'u mehe pitài ma'e rehe hepurumu'e wer peneha ihe. Pekyze Tupàn wi nehe. Peruzar hemiapo kar haw nehe no. Ta'e zaneapo a'e ma'e iapo kar pà zanewe a'e xe. **14** Amo 'ar mehe Tupàn umekuzar putar zaneremiapo kwer paw rupi nehe. Te zaneremiapo kwer imim pyrer umekuzar putar nehe. Aze ikatu a'e ma'e nehe, umume'u putar zanewe imekuzar pà nehe. Aze na'ikatu kwaw a'e ma'e nehe, umume'u putar zanewe imekuzar pà nehe no. Upaw kwez kury.